

méltatni azt, a mi ott történik.» Ezen jelentés kiegészítésül szükségesnek tartjuk még megjegyezni, hogy az akkor jelentkezett 13 collegiumi tanár közül csak kettőnek sikerült a vizsgát letenni.

Ez még mindjárt az új vizsgálati rend életbe léptetésekor történt. Az utóbbi években középiskolai képesítésű jelöltek alig szerepelnek a vizsgálatot sikerrel kiállottak névsorában, mint azt a Jost-féle évkönyvek nyomán összeállított következő táblázat mutatja.

A tanfelügyelői szakvizsgálatot sikerrel letette :

	Képzőintézeti tanár	Felső népisk. tanár	Elemi isk. tanító
1890 november	9	1	—
1891 október	18	3	2
1893 június	7	2	2
1893 október	10	4	2
1894 február	8	1	2
1894 október	15	—	8
1895 márczius	7	3	1

Ezen idő alatt képesítést nyertek még : egy akadémiai praeparator ; egy collegiumi tanár és egy kereskedelmi iskolai tanár.

Minthogy a felső népiskolai és tanítóképző tanárok képesítése ugyanaz, ők szerezték meg az összes kiadott tanfelügyelői oklevelek 84,5 %-át.

Zombor.

KURUCZ GYULA.*

AZ ÁLLAMI FELSŐBB LEÁNYISKOLÁK FELÜGYELETE.

Az 1896. évi költségvetés tárgyalása alkalmával Wlassics vallás- és közoktatásügyi miniszter ellenzéki oldalról hangoztatott azon szemrehányásokra, hogy egész működéséből hiányzik a nagy conceptió, kifejtette, hogy miért nem foglalja comprehensiv tételekbe a nagy conceptiókra vonatkozó jelszavakat, miért nem beszél szüntelenül az egységes középiskolában a humanismus és realismus összeolvasztó nagy gondolatáról és miért nem állít fel különféle nagy tételeket stb. Azért nem, úgymond, mert nálunk a cultura terén sokkal szükségesebbnek tartja a részletes munkát, az intensív művelést, a meglevő törvények végrehaj-

* «A tanügyi igazgatás szervezete a külföldön» cz. legközelebb megjelenendő munkájából.

tásával való foglalkozást, mint a különféle nagy conceptioszámba menő tételek felállítását, törvényjavaslatok készítését. Kijelentette, hogy őt minden egyes intézkedésében egy nagy vezérgondolat vezeti: a magyar nemzeti culturának az eszméje és a kapcsolat az elemi, közép és felső iskolai nevelés és oktatás között, de ezt nem tartja mindig és szünet nélkül hangoztatandónak, mert jól tudja, hogy a ki állítólagos ötlet-szerű intézkedéseit összegyűjti és inductive megvizsgálja, az úgy is rájön arra a vezérgondolatra, a mely őt a culturpolitika, népoktatás terén vezérli.

Mi, a kik a tanügyet szolgáljuk, már régóta ismerjük ezt a vezérgondolatot, arról meg már több ízben meggyőződünk, hogy a miniszter eddig tett intézkedései szerves összefüggésben állanak egymással és hogy szemmel láthatólag emelték egész közoktatásügyünket. Csak a tankönyvbírálat, érettségi vizsgálatok, tantervek, járási tanfelügyelet, közoktatási tanács, túlterhelés, osztályozás szigorítása, fegyelmi szabályzat, administratio egyszerűsítése ügyét, illetőleg ezen ügyek reformálására tett intézkedéseit említjük. Tudjuk azt jól, hogy a miniszter azonfelül, a mit anyagi eszközök nélkül keresztül lehet vinni, ha a törvényhozás a szükséges eszközöket rendelkezésére bocsátja, még anyagi téren is helyesen, céltudatosan viszi előbbre a közoktatás ügyét a személyi és dologi kiadások méltányos rendezése, évtödös pótlékok, felszerelések, iskolák átalakítása, a közszükségletnek megfelelő territorialis elhelyezése, új iskolák alapítása, iskolai épületek emelése által. Tudjuk azt is, hogy a miniszter intézkedéseiben a szerves összefüggés biztosítása végett az illetékes tényezők közreműködésére minden alkalommal támaszkodik; mielőtt elhatározó lépést tesz, meghallgatja a tanügy munkásainak véleményét. Már hivatalba lépése alkalmával hangsúlyozta azt, hogy a tanügy munkásainak közreműködésére számít; így szervezte ujonnan a közoktatási tanácsot, ennek elnöki tisztét a maga számára foglalta le; rendeletileg intézkedett az iránt, hogy valamely iskolára, vagy általában a tanügyre, a tanügyi szolgálatra, administratióra vonatkozó memorandum közvetlenül hozzá intézendő, az emlékiratokban előadott ügyekre nézve az elbírálásokat, intézkedéseket is magának tartotta fenn. Számos tanujelét vettük már annak, hogy a miniszter a lehetőség határain belül a hozzá intézett memorandumok álláspontját magáévá tette, vagy legalább olyan irányba terelte, a mely a közszükségletnek megfelelt és a helyes megoldást lehetővé tette.

Mindezek alapján vártuk és reméltük, hogy a miniszter mindenre kiterjedő figyelme immár az állami felsőbb leányiskolák felügyeleti ügyére is, mint a mielőbbi rendezésre szoruló és a rendezésre megérett ügyre ráirányul és hogy épen az általa megindított haladásból, a nők egyetemi tanulmányainak sikerességéből felismerve az állami felsőbb

leányiskoláknak a felügyelet tekintetében fennálló visszás helyzetét, ezen visszás helyzet megváltoztatására az irányadó és hivatott tényezők közreműködésével a szükséges és célhoz vezető lépéseket megteendő.

Nem is csalódtunk ezen reményünkben. Az állami felsőbb leányiskolák szervezetének, vezetésének, felügyeletének ügye napirendre került. Nem tartjuk azonban az eddig felmerült jelek miatt az állami felsőbb leányiskolák szervezetének és felügyeletének új alapját, alapelveit az állami felsőbb leányiskola további fejlődésére alkalmasoknak; félünk attól, hogy az állami felsőbb leányiskolák további fejlődése ezen az alapon ismét megakad, mint már egyszer megakadt. A felügyeletben ugyanis az eddigi két meg nem felelő intézmény: a tanfelügyelőség és a miniszteri biztosság helyett marad egy, a miniszteri biztosság, ez lesz hivatva ezentúl az állami felsőbb leányiskolák felügyeletére, vezetésére.

Azon aggodalmunk, hogy a miniszteri biztosi intézmény a mostani alapon, a mostani formájában és az eddigi gyakorlat szerint a tanfelügyelőség nélkül ezentúl épügy nem fog megfelelni rendeltetésének, mint eddig a tanfelügyelőséggel kapcsolatban meg nem felelt, kényszerít arra, hogy tapasztalatainkat előadjuk, nem a magunk, hanem tisztán az állami felsőbb leányiskola érdekében, annyival is inkább, mert az ezen tapasztalatokból szerzett okulásnak nyomát nem találjuk sem a II. orsz. és egyet. tanügyi kongresszus munkálkodásaiban, a hol pedig mind az állami felsőbb leányiskolák kérdése, mind az iskolafelügyelet kérdése napirenden volt, de sem a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1896. évi 21.469. számú rendeletében, a mely egy vidéki állami felsőbb leányiskolát a kir. tanfelügyelőség felügyelete alól kivész és közvetlen a vidéki állami felsőbb leányiskolák miniszteri biztosának felügyelete alá helyez.

Csak kötelességet akarunk teljesíteni tapasztalataink előadásával. Hogy mennyire befolyásolhatjuk mi ez uton a kérdés megoldását, az nem tőlünk függ, hanem azoktól, a kik hivatvák tapasztalataink súlyának mérlegelésére.

Számos tapasztalat bizonyítja, hogy az állami felsőbb leányiskolák szervezetének a felügyeletre vonatkozó intézkedései nem váltak be. Nem vált be az állami felsőbb leányiskoláknak felügyelet tekintetében a tanfelügyelőségek alá történt helyezése; nem vált be a miniszteri biztosi intézménynek a mostani gyakorlat szerint való formája.

Mi tulajdonképen a felügyeletnek, a vezetésnek, ellenőrzésnek lényege, célja valamely iskolánál? Ugyanaz, mint máshol? A lényeg ugyanaz, de a cél sokkal magasabb. A felügyelet itt sem más ugyan, mint máshol: biztosítása annak, hogy egy munkakör betöltésére hivatottak olyan irányban és olyan eredménnyel működjenek, hogy az a munkakör rendeltetésének megfeleljen. Míg azonban más közszolgálati

ágakban a működésre hivatott egyes tényezők alárendeltsége, egymásra utaltsága, függősége miatt a felelősség az egyes tényezőknél arányosan oszlik meg, tehát a felügyelet könnyebb, addig a tanári szolgálatnál a tanítói és nevelői eljárásban a függetlenség, önállóság miatt a felelősség sokkal nagyobb, miért is a felügyelet sokkal nehezebb. Majdnem minden közszolgálati ágban már maga a hierarchikus rend egyik biztosítékát képezi az eredményes felügyeletnek, az ellenőrzésnek, ehhez járul azonban még az egyes munkakörök fokozata, nem nehéz tehát az egyes munkakörök működésének fokozat szerint való megítélése; a tanári pályán azonban nincs meg a hierarchikus rend, e helyett inkább uniformálás van — minden egyes tanár működését ugyanazon körök képezik: tanítás, nevelés, a szaktudományok művelése, terjesztése, önképzés és társadalmi szereplés, a mennyiben pedig ezen munkakörök egymástól nem függetlenek, hanem egymással szoros összefüggésben állanak, a fokozat sincs meg bennük, azért itt csak az egységes összefüggő elbírálásnak, az osztatlan felügyeletnek van helye. A tanítás, nevelés, szakművelés, társadalmi szereplés összefüggő, egységes osztatlan elbírálása, felügyelete és vezetése azonban magas fokú képzettséget, ítélőtehetséget tételez fel; erre csak az lehet alkalmas, a ki tanulmányai, gyakorlata, tapasztalatával, sőt társadalmi állásával jóval fölötte áll annak, vagy legalább mérkőzhetik azzal, a kinek működését hivatva van elbírálni, ellenőrizni, a kinek munkájára, működésére hivatva van felügyelni.

Igaz ugyan, hogy abban az esetben, a mikor a felügyelet alatt állók képzettségök, tudományuk, intellektuális jellemök által biztosítják a munkakör rendeltetését; a mikor szellemi képzésük, tanulmányaik menete által vannak a rendeltetés tudatában, a mint ezt a tanári pályán működőkre nézve büszkeséggel állíthatjuk, hogy akkora felügyelet, ellenőrzés mellékessé válik. De éppen ebből kiindulva nem szabad a tanári pályán a felügyelet hivatását egyoldalúan felfognunk és azt csak a bizalom hiányára visszavezetnünk akként, hogy az államhatalom csak azért rendeli el a felügyeletet, mert nem bizhatik vakon mindenkinek a becsülete, jelleme és tudományában és nem teheti függővé emberi gyöngeségtől valamely intézmény fennállását, rendeltetésének biztosítását; tért kell engednünk annak a felfogásnak is, hogy a felügyelet ezek mellett még arra is való, hogy az az egyes munkakörök betöltésével megbizottak egészséges versenyt, becsvágyát, ambícióját felébresztsze, azaz egyszóval annak a felfogásnak, hogy a felügyelet egyidejűleg kettős feladatot teljesíthet.

A tanári pálya természetéből folyik, hogy itt csak az a felügyelet lehet eredményes, a mely ezen kettős feladatot minden tekintetben kifogástalanul teljesítheti: felelősséget követel ott, a hol az iskola érdekét látja veszélyben, elismeréssel jutalmaz ott, a hol az iskola érdekének

önzetlen szolgálatáról győződik meg. A tanári állás függetlensége, a tanári működési kör önállósága mellett a felelősségre vonással kevesebbre lehet menni, mint az érdemeknek igazságos mérlegelése, elismerése és megnyugvást keltő jutalmazása által. Az érdemeknek igazságos mérlegelése, elismerése és megnyugvást keltő jutalmazása pedig jól tudjuk, sokkal nehezebb, mint az egyszerű felelősségre vonás. Az előbbi emelheti az iskola színvonalát ethikai alapon; az utóbbi nem, sőt sok esetben csak súlyesztí, a mint ezt a következőkben az állami felsőbb leányiskolákat illetőleg kimutatni megkíséreljük.

A felügyelet kettős feladatára az állami felsőbb leányiskoláknál mai nap még a tanfelügyelő, illetőleg a vidéki állami felsőbb leányiskolák miniszteri biztosa van hivatva, a közel jövőben egymaga a vidéki állami felsőbb leányiskolák miniszteri biztosa.

Az állami felsőbb leányiskola célja, szervezete, tanrendszere, tanerőinek képesítésével eddig is a középfokú oktatás szolgálatában állott. A cél, eltekintve a magasabb, a főiskolai szaktanulmányokra való előképzéstől, ugyanaz volt, mint a középiskoláknál: «alkalmat nyújtani arra, hogy benne társadalmunk női tagjai nemük sajátlagos-sága és a társadalmi jelen viszonyok által feltételezett és élethivatásukra szükséges általános műveltséget szerezhessenek»; de a cél szolgálatára rendelt eszközök szintén ugyanazok voltak, mint a középiskoláknál, így a szakrendszer, középiskolai vagy magasabb, tehát nem elemi tanképesítés, tanterv stb. Az állami felsőbb leányiskolák tudományos jellegének, a magasabb közműveltség elérését célzó színvonalának, tanulmányai középfokának bizonyítgatása ez alapon különben teljesen fölösleges, hivatkozhatunk azonban Berzeviczy Albertnek, Szuppán Vilmosnak az állami felsőbb leányiskolákról a II. orsz. és egyet. tanügyi kongresszuson tett kijelentéseire, sőt magának a miniszternek nyilatkozataira is, a melyekből világosan kitűnik, hogy az állami felsőbb leányiskola, úgy a mint azelőtt, úgy ezentúl a jövőben sem sorolható az elemi oktatás magasabb fokát, avagy a polgári pályákra, élethivatásokra előképzést célbavevő intézetek közé.

A felügyelet tekintetében azonban eddig sem volt és még ma sincs ott, a hol ez okokból lennie kellene. Felügyelet tekintetében még ma is a népoktatási tanintézetek, tehát az elemi, polgári iskolák, tanító- és tanítónőképző intézetek sorában van. Ha az állami felsőbb leányiskola középfokú tanintézet, a mint azt senki sem vonhatja kétségbe, mert a tudományos képzés tekintetéből itt is a szakrendszer honosodott meg, akkor a közvetlen felügyeletet is csak az gyakorolhatja, a ki maga középfokú képzést élvezett, középfokú tanulmányokat végzett, a ki a középfokú oktatásra képesítve van és a ki a középfokú oktatás terén működött. A ki maga nem végezte a gymnasiumi vagy reáliskolai tanul-

mányokat, a ki nem volt képes középfokú oktatásra képesítést szerezni, a ki nem működött a középfokú oktatás terén, az nem lehet alkalmas az állami felsőbb leányiskolák, mint középfokú tanintézetek közvetlen felügyeletére, vezetésére, az nem ítélné meg alaposan, igazságosan az állami felsőbb leányiskola működését.

Nem akarjuk kicsinyíteni a tanfelügyelők képzettségét, működésének fontosságát; nem szólnak a tanfelügyelői karról, mint olyanról; nem bíráljuk elfogultan a tanfelügyelői kar rátermettségét arra a feladatra, a mire eredetileg szervezve van, a népoktatási intézetek vezetésére, ehhez sem jogunk, sem alapunk nincs, sőt mint a tanügy munkásainak az egyetemlegességből folyólag vissza kell utasítanunk az ellenzék egyes tagjai által elfoglalt azon álláspontot, hogy a tanfelügyelői intézmény nem ér semmit, hasznavehetetlen, a tanfelügyelők gyámoltalanok; nem ítélnék egyoldalúlag, sem előítéletek alapján, mint azt az 1896. évi költségvetés tárgyalása alkalmával néhány ellenzéki képviselő tette, mert meggyőződésünk az, hogy a tanfelügyelői intézmény nagyon szükséges és hasznos úgy is, a mint van, a tanfelügyelői kar pedig, mint olyan, korántsem gyámolatlan, hanem mindenkor megfelelő feladatának a népoktatás terén. Azt azonban az állami felsőbb leányiskolák további fennállása, fejlődése érdekében nem hallgathatjuk el, hogy a tanfelügyelők legnagyobb része épen képesítése, képzettsége, működésének másneműsége, iránya miatt az állami felsőbb leányiskolák közvetlen vezetésére, felügyeletére nem bizonyult alkalmasnak. Nem az iskola, nem a tanerők szempontjából.

Azokon a helyeken, a hol állami felsőbb leányiskolák vannak, a tanfelügyelők közül csak egy-kettőnek van középiskolai tanári képesítése, a legtöbbnek képesítése másnemű, sokszor jóval azon alul marad. A legtöbb nem is tanügyi, hanem más pályáról: jogi, papi pályáról, sőt van olyan is, a ki az őstermelői foglalkozás teréről lépett a tanfelügyelői pályára, néhány a tanítói állásból emelkedett fel. Nem megdönthetetlen igazság, hogy csak a képesítés lehet a mértéke az arravalóságnak, de annyi bizonyos, hogy ebben rejlik a legtöbb biztosíték; elismerjük, hogy képesítés nélkül is lehet valaki arra való, a mire tulajdonképen oklevélszerű képesítést nem szerzett magának, viszont az is előfordulhat, hogy a képesítés mellett is lehet valaki hasznavehetetlen; ámde a képesítést az állam igazolja, természetesen csak azoknál, a kik azt megérdemlik és minthogy a felügyeletet is az állam rendeli el, azért következetesen az állam csak azok kezébe teheti le a felügyeletet, a kiktől a legtöbb biztosítékot remélheti az önmaga által adott képesítés alapján.

Hangsúlyozzuk, hogy a népoktatási intézeteknél, kisdudóvóknál, elemi, polgári iskoláknál, tanítóképzőknél az olyankép megválogatott

tanfelügyelői kart, a minő a közel múlté és részben még a jelené, a viszonyokból kifolyólag megokoltnak ismerjük el. Az iskolafentartás, a községek, a testületek érdekei miatt ugyanis itt a szorosán vett politikai missziót állíthatjuk inkább előtérbe a szorosán vett tanügy rovására, a politikai missziót pedig sokszor a jogvégzett, birtokos, papi állású, községekkel, testületekkel szorosabb összeköttetésben álló férfiak, mint tanfelügyelők jobban tudják szolgálni, mint a kizárólag a tanügyi pályára készült férfiak, a kinnél a legtöbbször a politikai küzdelmekben való részvétel teher és nem hivatás. Az állami felsőbb leányiskoláknál ezzel szemben a tudományos képzés, a szaktudomány, a pedagógia és didaktika áll előtérben, ide tehát szakképzett pedagógus, didakta kell, olyan, a ki az ezen fokú oktatás terén már működött, épen úgy, mint a középiskoláknál, a hol maga az 1883 : XXX. törvényeczikk 43. §-a megkívánja, hogy a felügyelettel megbízott főigazgatók csak középiskolai képesítésű és megelőzőleg a középiskolai pályán működött tanárok lehetnek, mert csak ezek ügyelhetnek fel a tanárok működésére, ezek irányíthatják az iskola szellemét.

Nem is volt még arra eset, hogy tanfelügyelő főigazgatóvá lépett volna elő, vagy hogy a tanfelügyelő a főigazgató hatáskörét láthatta volna el és tölthette volna be. Illustrálhatja ezt a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1891. évi 20,666. számú rendelete, a mely utasítja a főigazgatókat, hogy utazásaik alkalmával székhelyükön az adminisztratív teendőkre való felügyelet céljából helyettesít állítsanak. A rendelet helyettesül alkalmasnak jelzi a tanfelügyelőt is. Nem tudjuk, érvényben van-e még ez a rendelet, annyit azonban tudunk, hogy maguk a főigazgatók sehol és semmikor sem bízták meg még az adminisztratív teendőkben való helyettesítéssel sem a tanfelügyelőket, még ott sem, a hol a tanfelügyelő középiskolai képesítésű tanár, hanem inkább a székhelyen lévő középiskola igazgatóját, vagy egy középiskolai működő tanárt azon egyszerű okból, mert a tanfelügyelő működési köre teljesen kívül esik a középfokú oktatás körén, a mennyiben pedig az állami felsőbb leányiskolák tekintetében belé esik, az itt tapasztalt tanfelügyelői működés nem keltett soha bizalmat arra nézve, hogy a tanfelügyelők a középfokú oktatás terén, hacsak adminisztratív ügyekben is, alkalmazhatók volnának.

(Folytatása köv.)

SZEPESI JÁNOS.